

KURATOR JAKO PRZEDSTAWICIEL USTAWOWY OSOBY PRAWNEJ

Paweł Daszczuk

KURATOR JAKO PRZEDSTAWICIEL USTAWOWY OSOBY PRAWNEJ

Paweł Daszczuk

Wolters Kluwer

WARSZAWA 2021

SERIA **MONOGRAFIE**

Stan prawny na 5 października 2021 r.

Recenzent

Prof. SGH dr hab. Tomasz Siemiątkowski

Wydawca

Anna Kubuj-Kacperek

Redaktor prowadzący

Paulina Ambroży

Opracowanie redakcyjne

Anna Krzesz

Projekt okładek serii

Wojtek Kwiecień-Janikowski, Przemek Dębowski

prawolubni[♥]

Ta książka jest wspólnym dziełem twórcy i wydawcy. Prosimy, byś przestrzegał przysługujących im praw. Książkę możesz udostępnić osobom bliskim lub osobiście znanym, ale nie publikuj jej w internecie. Jeśli cytujesz fragmenty, nie zmieniaj ich treści i koniecznie zaznacz, czyje to dzieło. A jeśli musisz skopiować część, rób to jedynie na użytek osobisty.

Szanujemy prawo i własność

Więcej na www.legalnakultura.pl

Polska Izba Książki

© Copyright by Wolters Kluwer Polska Sp. z o.o., 2021

ISBN 978-83-8246-570-9

ISSN 1897-4392

Wolters Kluwer Polska Sp. z o.o.

Dział Praw Autorskich

01-208 Warszawa, ul. Przyokopowa 33

tel. 22 535 82 19

e-mail: PL-ksiazki@wolterskluwer.com

księgarnia internetowa www.profinfo.pl

*Sumienny zastępca często raczej siebie aniżeli drugiego skrzywdzić zechce.
Ale bywają i zastępcy mniej sumienni.*

E. Till

SPIS TREŚCI

Wykaz skrótów	13
Wstęp	17
Rozdział I	
Istota i charakter prawny kurateli osoby prawnej	23
1. Pojęcie przedstawicielstwa	23
1.1. Zastępstwo.....	23
1.2. Przedstawicielstwo	28
1.3. Zakres przedstawicielstwa	34
1.3.1. Czynności prawne i oświadczenia woli.....	35
1.3.2. Oświadczenia inne niż oświadczenia woli.....	38
1.3.3. Czynności faktyczne	41
1.4. Upoważnienie	43
2. Rodzaje przedstawicielstwa	49
2.1. Podstawa umocowania	49
2.2. Źródło umocowania	50
2.3. Różnice między przedstawicielstwem ustawowym a pełnomocnictwem.....	54
2.4. Przekroczenie zakresu umocowania	60
3. Przedstawiciel ustawowy a organ osoby prawnej	65
3.1. Pojęcie organu	65
3.2. Zakres działania organu i przedstawiciela ustawowego	69
3.3. Przekroczenie zakresu działania	79
3.4. Wady oświadczeń woli	84
3.5. Wiedza i stan świadomości.....	91

3.6. Odpowiedzialność cywilnoprawna	96
3.6.1. Odpowiedzialność deliktowa	97
3.6.2. Odpowiedzialność kontraktowa	102
4. Pojęcie kurateli.....	106
4.1. Kuratela a opieka	108
4.2. Status prawny kuratora	112
4.2.1. Kurator jako przedstawiciel ustawowy.....	113
4.2.2. Kurator jako zastępca w czynnościach faktycznych.....	116
4.2.3. Kurator jako zastępca pośredni.....	118
5. Charakter prawny kurateli osoby prawnej	121
5.1. Piecza a prowadzenie spraw i reprezentacja osoby prawnej.....	125
5.2. Status prawny kuratora osoby prawnej	130
6. Kuratela materialna i kuratela procesowa osoby prawnej	133
6.1. Kuratorzy procesowi osoby prawnej	133
6.1.1. Kodeks postępowania cywilnego	135
6.1.2. Prawo o postępowaniu przed sądami administracyjnymi	138
6.1.3. Kodeks postępowania administracyjnego	140
6.1.4. Ordynacja podatkowa	141
6.1.5. Prawo upadłościowe i restrukturyzacyjne.....	143
6.1.6. Przepisy szczególne	146
6.2. Relacje między kuratelą materialną a procesową	150

Rozdział II

Ustanowienie kurateli dla osoby prawnej.....	163
1. Przesłanki ustanowienia kurateli	163
1.1. Brak organu	164
1.2. Kadłubowy organ osoby prawnej	167
1.2.1. Reprezentacja osoby prawnej przez organ kadłubowy	173
1.2.2. Prowadzenie spraw osoby prawnej przez organ kadłubowy	176
1.3. Działanie osoby prawnej	186
1.4. Przyczyny ustanowienia kurateli	196

2. Ustanowienie kurateli na podstawie przepisów szczególnych	205
2.1. Stowarzyszenia	206
2.2. Polskie związki sportowe	209
2.3. Fundacje	212
2.4. Spółki europejskie i spółdzielnie europejskie	214
3. Postępowanie w sprawie ustanowienia kurateli	216
3.1. Właściwość sądu	216
3.2. Wszczęcie postępowania	220
3.3. Postanowienie o ustanowieniu kurateli	226
4. Kwalifikacje kuratora osoby prawnej	231
4.1. Prawne przeszkody pełnienia kurateli	231
4.2. Szczególne prawne przeszkody pełnienia kurateli	234
4.3. Faktyczne przeszkody pełnienia kurateli	238
4.4. Skutki naruszenia przepisów o kwalifikacjach kuratora	244
5. Ustanowienie i objęcie kurateli	247
5.1. Ustanowienie kurateli	247
5.2. Objęcie kurateli	249
5.3. Zaświadczenie o objęciu kurateli	252

Rozdział III

Prawa i obowiązki kuratora osoby prawnej	259
1. Zakres działania kuratora	259
1.1. Czynności sanacyjne	260
1.2. Czynności likwidacyjne	271
1.3. Czynności akcesoryjne	275
1.4. Zakres prawa prowadzenia spraw i reprezentacji przysługujący kuratorowi	281
1.5. Wpływ kurateli na działanie osoby prawnej	287
1.6. Szczególne obowiązki kuratora	299
1.7. Wyłączenie prawa reprezentacji kuratora	303
2. Zakres działania kuratora w przepisach szczególnych	305
2.1. Stowarzyszenia	305
2.2. Polskie związki sportowe	312
2.3. Fundacje	314
2.4. Spółki europejskie i spółdzielnie europejskie	319

3. Wynagrodzenie i zwrot wydatków związanych ze sprawowaniem kurateli	323
3.1. Wynagrodzenie kuratora	325
3.2. Zwrot uzasadnionych wydatków	329
3.3. Podmioty zobowiązane do wypłaty wynagrodzenia i zwrotu wydatków	331
3.4. Postanowienie o kosztach działania kuratora	333

Rozdział IV

Nadzór nad sprawowaniem kurateli osoby prawnej	335
1. Ogólny nadzór nad sprawowaniem kurateli	337
1.1. Udzielanie wskazówek i poleceń	339
1.2. Żądanie wyjaśnień oraz przedstawiania dokumentów	341
1.3. Wydawanie odpowiednich zarządzeń	342
2. Szczególny nadzór nad sprawowaniem kurateli	344
2.1. Sprawozdanie z czynności kuratora	345
2.2. Sprawozdanie z zarządu majątkiem	347
2.3. Postępowanie w sprawie sprawozdań kuratora	350
2.4. Udzielanie zezwoleń na dokonywanie czynności prawnych	357

Rozdział V

Ustanie kurateli i odpowiedzialność kuratora osoby prawnej	365
1. Uchylenie i ustanie kurateli	365
1.1. Obowiązek prowadzenia pilnych spraw związanych z zarządem majątkiem	369
1.2. Obowiązek złożenia rachunku końcowego z zarządu majątkiem	371
1.3. Obowiązek niezwłocznego oddania majątku	374
1.4. Obowiązek zwrotu zaświadczenia	378
2. Zwolnienie kuratora	378
2.1. Zwolnienie kuratora na jego żądanie	380
2.2. Zwolnienie kuratora z urzędu	382
2.3. Zwolnienie z objęcia kurateli	386
2.4. Postępowanie w sprawie zwolnienia kuratora	389
3. Okres sprawowania kurateli	392
3.1. Przedłużenie okresu kurateli	396

3.2. Okres sprawowania kurateli na podstawie przepisów szczególnych.....	398
4. Odpowiedzialność cywilnoprawna kuratora.....	400
4.1. Podstawy odpowiedzialności	400
4.2. Należyta staranność.....	408
4.3. Nadzór sądu nad sprawowaniem kurateli	411
4.4. Przedawnienie roszczenia o naprawienie szkody.....	412
Podsumowanie	415
Bibliografia	423

WYKAZ SKRÓTÓW

Akty prawne

k.c.	– ustawa z 23.04.1964 r. – Kodeks cywilny (Dz.U. z 2020 r. poz. 1740 ze zm.)
k.k.	– ustawa z 6.06.1997 r. – Kodeks karny (Dz.U. z 2020 r. poz. 1444 ze zm.)
k.k.s.	– ustawa z 10.09.1999 r. – Kodeks karny skarbowy (Dz.U. z 2021 r. poz. 408 ze zm.)
k.m.	– ustawa z 18.09.2001 r. – Kodeks morski (Dz.U. z 2018 r. poz. 2175 ze zm.)
k.p.	– ustawa z 26.06.1974 r. – Kodeks pracy (Dz.U. z 2020 r. poz. 1320 ze zm.)
k.p.a.	– ustawa z 14.06.1960 r. – Kodeks postępowania administracyjnego (Dz.U. z 2021 r. poz. 735 ze zm.)
k.p.c.	– ustawa z 17.11.1964 r. – Kodeks postępowania cywilnego (Dz.U. z 2020 r. poz. 1575 ze zm.)
k.p.k.	– ustawa z 6.06.1997 r. – Kodeks postępowania karnego (Dz.U. z 2021 r. poz. 534 ze zm.)
k.p.w.	– ustawa z 24.08.2001 r. – Kodeks postępowania w sprawach o wykroczenia (Dz.U. z 2021 r. poz. 457 ze zm.)
k.r.o.	– ustawa z 25.02.1964 r. – Kodeks rodzinny i opiekuńczy (Dz.U. z 2020 r. poz. 1359)
k.s.h.	– ustawa z 15.09.2000 r. – Kodeks spółek handlowych (Dz.U. z 2020 r. poz. 1526 ze zm.)
k.z.	– rozporządzenie Prezydenta Rzeczypospolitej z 27.10.1933 r. – Kodeks zobowiązań (Dz.U. z 1933 r. Nr 82, poz. 598) – utracił moc

nowelizacja ustawy o KRS z 2018 r.	– ustawa z 26.01.2018 r. o zmianie ustawy o Krajowym Rejestrze Sądowym oraz niektórych innych ustaw (Dz.U. poz. 398 ze zm.)
p.o.p.c.	– ustawa z 18.07.1950 r. – Przepisy ogólne prawa cywilnego (Dz.U. Nr 34, poz. 311 ze zm.)
p.p.s.a.	– ustawa z 30.08.2002 r. – Prawo o postępowaniu przed sądami administracyjnymi (Dz.U. z 2019 r. poz. 2325 ze zm.)
pr. restr.	– ustawa z 15.05.2015 r. – Prawo restrukturyzacyjne (Dz.U. z 2021 r. poz. 1588)
pr. spółdz.	– ustawa z 16.09.1982 r. – Prawo spółdzielcze (Dz.U. z 2021 r. poz. 648 ze zm.)
pr. stowarzysz.	– ustawa z 7.04.1989 r. – Prawo o stowarzyszeniach (Dz.U. z 2020 r. poz. 2261)
pr. upadł.	– ustawa z 28.02.2003 r. – Prawo upadłościowe (Dz.U. z 2020 r. poz. 1228 ze zm.)
r.u.s.p.	– rozporządzenie Ministra Sprawiedliwości z 18.06.2019 r. – Regulamin urzędowania sądów powszechnych (Dz.U. poz. 1141 ze zm.)
rozporządzenie nr 1435/2003	– rozporządzenie Rady (WE) nr 1435/2003 z 22.07.2003 r. w sprawie statutu spółdzielni europejskiej (SCE) (Dz.Urz. UE L 207, s. 1)
rozporządzenie nr 2157/2001	– rozporządzenie Rady (WE) nr 2157/2001 z 8.10.2001 r. w sprawie statutu spółki europejskiej (SE) (Dz.Urz. UE L 294, s. 1)
u.d.u.r.	– ustawa z 11.09.2015 r. o działalności ubezpieczeniowej i reasekuracyjnej (Dz.U. z 2021 r. poz. 1130 ze zm.)
u.e.z.i.g.	– ustawa z 4.03.2005 r. o europejskim zgrupowaniu interesów gospodarczych i spółce europejskiej (Dz.U. z 2018 r. poz. 2036)
u.f.	– ustawa z 6.04.1984 r. o fundacjach (Dz.U. z 2020 r. poz. 2167)
u.k.s.c.	– ustawa z 28.07.2005 r. o kosztach sądowych w sprawach cywilnych (Dz.U. z 2020 r. poz. 755 ze zm.)
u.o.	– ustawa z 15.01.2015 r. o obligacjach (Dz.U. z 2020 r. poz. 1208 ze zm.)
u.r.	– ustawa z 29.09.1994 r. o rachunkowości (Dz.U. z 2021 r. poz. 217 ze zm.)
u.s.	– ustawa z 25.06.2010 r. o sporcie (Dz.U. z 2020 r. poz. 1133)

u.s.e.	– ustawa z 22.07.2006 r. o spółdzielni europejskiej (Dz.U. z 2018 r. poz. 2043 ze zm.)
ustawa o KRS	– ustawa z 20.08.1997 r. o Krajowym Rejestrze Sądowym (Dz.U. z 2021 r. poz. 112 ze zm.)

Inne

NSA	– Naczelny Sąd Administracyjny
SA	– sąd apelacyjny
SCE	– spółdzielnia europejska (<i>societas cooperativa europea</i>)
SE	– spółka europejska (<i>societas europea</i>)
SN	– Sąd Najwyższy
SO	– sąd okręgowy
SR	– sąd rejonowy
WSA	– wojewódzki sąd administracyjny

WSTĘP

I. Celem publikacji jest analiza pozycji prawnej kuratora jako przedstawiciela ustawowego osoby prawnej, w szczególności zakresu jego praw i obowiązków. Problematyka ta budzi szereg wątpliwości praktycznych i teoretycznych, ale nie była dotąd przedmiotem opracowania o charakterze monograficznym. Wybór tematu wiąże się także z nowelizacją przepisów Kodeksu cywilnego i Kodeksu postępowania cywilnego, która nastąpiła z dniem 15.03.2018 r. Na jej mocy dokonano istotnych zmian sposobu funkcjonowania kuratora, dotyczących zwłaszcza zakresu jego umocowania.

W opracowaniu pominięto kuratelę ustanawianą dla banków (art. 144 ust. 1 ustawy – Prawo bankowe)¹, spółdzielczych kas oszczędnościowo-kredytowych (art. 72c ust. 1 ustawy o spółdzielczych kasach oszczędnościowo-kredytowych)² i zakładów ubezpieczeń (art. 315 u.d.u.r.). Do kuratorów tych nie stosuje się Kodeksu cywilnego ani Kodeksu rodzinnego i opiekuńczego. Nie będą też omawiane tzw. podmioty ustawowe³, do których przepisy o osobach prawnych stosuje się odpowiednio.

¹ Ustawa z 29.08.1997 r. – Prawo bankowe (Dz.U. z 2020 r. poz. 1896 ze zm.).

² Ustawa z 5.11.2009 r. o spółdzielczych kasach oszczędnościowo-kredytowych (Dz.U. z 2020 r. poz. 1643 ze zm.).

³ Pojęciem „podmiot ustawowy” posługuję się za A. Kidybą – por. A. Kidyba, *Prawo handlowe*, Warszawa 2021, s. 122; A. Kidyba, *Niektóre skutki dla obrotu handlowego wprowadzenia trzeciej kategorii podmiotowej*, „Przegląd Prawa Handlowego” 2004/12, s. 12; A. Kidyba, *O potrzebie wyodrębnienia podmiotów ustawowych*, „Państwo i Prawo” 2020/8, s. 87. W literaturze używa się również innych określeń m.in.: „osoba ustawowa” – tak J. Frąckowiak, *Instytucje prawa handlowego w kodeksie cywilnym*, „Rejent” 2003/6, s. 29; J. Frąckowiak, *Jednostka organizacyjna jako substrat osoby prawnej i ustawowej* [w:] *Rozprawy prawnicze. Księga pamiątkowa Profesora Maksymiliana Pazdana*, red. W. Po-

Kryteria przyjęte w książce spełniał również tzw. kurator rejestrowy⁴ oraz kurator ustanawiany na podstawie ustawy z 6.07.1982 r. o zasadach prowadzenia na terytorium Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej działalności gospodarczej w zakresie drobnej wytwórczości przez zagraniczne osoby prawne i fizyczne⁵. Z uwagi na uchylenie tych przepisów rozważania te zostały pominięte.

II. Kuratelę dla osoby prawnej ustanawia sąd rejestrowy na podstawie art. 42 k.c. albo przepisów szczególnych, tj. ustawy – Prawo o stowarzyszeniach, ustawy o sporcie, ustawy o fundacjach, ustawy o europejskim zgrupowaniu interesów gospodarczych i spółce europejskiej oraz ustawy o spółdzielni europejskiej. Przesłanki określone w poszczególnych przepisach istotnie się od siebie różnią, przewidują też niekiedy odmienne rodzaje kurateli, co wymaga ustalenia wzajemnych relacji między przepisami.

III. Książka dzieli się na pięć rozdziałów. Rozdział pierwszy poświęcony jest podstawowemu dla jej tematu zagadnieniu charakteru prawnego kurateli. Rozważania należało zacząć od wyjaśnienia, czym jest przedstawicielstwo, omówienia jego rodzajów, jak też różnic między zastępstwem bezpośrednim a pośrednim oraz przybliżenia teorii organów. Pozwoli to uniknąć błędów w dokonywaniu wykładni przepisów i umożliwi sformułowanie wniosków ogólnych, które będą mogły zostać wyko-

piołek, L. Ogiełło, M. Szpunar, Kraków 2005, s. 899–890 i 912–913 oraz J. Frąckowiak, *Trzecia kategoria osób w prawie spółek – zbędna mistyfikacja czy krok w dobrym kierunku* [w:] *Instytucje prawa handlowego w przyszłym kodeksie cywilnym*, red. M. Stec, T. Mróz, Warszawa 2012, s. 519–521; „niepełna osoba prawna” – tak W.J. Katner, *Podwójna czy potrójna podmiotowość w prawie cywilnym?* [w:] *Rozprawy prawnicze...*, s. 1027 i 1029 bądź „ułamna osoba prawna” – tak A. Wolter, J. Ignatowicz, K. Stefaniuk, *Prawo cywilne. Zarys części ogólnej*, Warszawa 2001, s. 229–231.

⁴ Przepisy o kuratorze rejestrowym zostały uchylone z dniem 15.03.2018 r. na mocy nowelizacji ustawy o Krajowym Rejestrze Sądowym z 2018 r.

⁵ Ustawa z 6.07.1982 r. o zasadach prowadzenia na terytorium Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej działalności gospodarczej w zakresie drobnej wytwórczości przez zagraniczne osoby prawne i fizyczne (Dz.U. z 1989 r. Nr 27, poz. 148 ze zm.). Została ona uchylona z dniem 30.04.2018 r. na mocy ustawy z 6.03.2018 r. – Przepisy wprowadzające ustawę – Prawo przedsiębiorców oraz inne ustawy dotyczące działalności gospodarczej (Dz.U. poz. 650).

rzystane przy rozstrzyganiu szczegółowych problemów związanych z funkcjonowaniem kuratora osoby prawnej.

Artykuł 95 § 1 k.c. stanowi, że „z zastrzeżeniem wyjątków w ustawie przewidzianych albo wynikających z właściwości czynności prawnej, można dokonać czynności prawnej przez przedstawiciela”, co oznacza, iż przedstawicielstwo dotyczy wyłącznie czynności prawnych. Z art. 42 § 2 k.c. wynika natomiast, że do czasu powołania albo uzupełnienia składu organu reprezentacji albo ustanowienia likwidatora kurator reprezentuje osobę prawną oraz prowadzi jej sprawy w granicach określonych w zaświadczeniu sądu. Prowadzenie spraw osoby prawnej wiąże się przede wszystkim z dokonywaniem czynności faktycznych, a nie prawnych. Z brzmienia przepisów wynikałoby, że kurator nie jest przedstawicielem ustawowym. Będę się jednak starał wykazać, że ze stosunku prawnego kurateli wynika zarówno umocowanie do reprezentacji osoby prawnej, jak i upoważnienie do prowadzenia jej spraw, i szczegółowo to uzasadnić.

IV. Rozdział drugi poświęcony jest ustanawianiu kurateli. W pierwszej kolejności przedstawiono przesłanki powołania kuratora. Wśród nich istotne wątpliwości dotyczą zawartego w art. 42 § 1 k.c. rozróżnienia między brakiem organu a brakami w jego składzie i ich wpływie na możliwość działania osoby prawnej. Z uwagi na zmianę przepisów wydaje się, że ustawodawca celowo rozróżnia oba te przypadki. W dalszej kolejności omówienia wymagają przesłanki ustanowienia kurateli dla szczególnych typów osób prawnych, tj. stowarzyszeń, polskich związków sportowych, fundacji oraz spółek i spółdzielni europejskich. Przepisy te są zbliżone do siebie, ale nawet niewielkie różnice między nimi powodują, że są to zupełnie odrębne od siebie rodzaje kurateli, co uzasadnia przeprowadzenie analizy poszczególnych przypadków.

Kuratora osoby prawnej ustanawia sąd rejestrowy, stosując przepisy Kodeksu postępowania cywilnego o sprawach z zakresu kurateli. Oprócz nich sąd stosuje odpowiednio przepisy o postępowaniu w sprawach z zakresu opieki oraz przepisy o postępowaniu rejestrowym, postępowaniu nieprocesowym oraz o procesie. Ten skomplikowany i wielostopniowy system odesłań powoduje istotne problemy w ustaleniu, które normy

procesowe i w jakim zakresie dotyczą postępowania w sprawie kurateli, co wymaga szczegółowego wyjaśnienia. Istotne jest też ustalenie, czym powinien kierować się sąd, dokonując wyboru danej osoby na funkcję kuratora. Inaczej ocenia się bowiem kwalifikacje kandydata na kuratora dla osoby ubezwłasnowolnionej częściowo, a inaczej tego, który ma prowadzić sprawy i reprezentować osobę prawną, zwłaszcza przedsiębiorcę.

V. Trzeci rozdział dotyczy praw i obowiązków kuratora. Jego podstawowym obowiązkiem wynikającym z art. 42 k.c. jest podjęcie czynności zmierzających do powołania lub uzupełnienia składu organu uprawnionego do reprezentowania osoby prawnej, a w razie potrzeby – do jej likwidacji. W praktyce „starania” te będą polegały na zwołaniu organu osoby prawnej, który jest uprawniony do powołania zarządu albo zwrócenia się do osób, którym takie prawo zostało przyznane na mocy przepisów regulujących jej ustrój. Czynności „likwidacyjne” mają natomiast doprowadzić do otwarcia likwidacji osoby prawnej wskutek uchwały podjętej przez jej członków (np. wspólników spółki z o.o.) bądź orzeczenia sądu.

Zgodnie z dotychczasowym stanem prawnym kurator nie mógł prowadzić spraw i reprezentować osoby prawnej poza wskazanym zakresem, np. w postępowaniu cywilnym, nabywać w jej imieniu praw czy zaciągać zobowiązań. Po nowelizacji przepisów art. 42 § 2 k.c. stanowi, że kurator reprezentuje osobę prawną oraz prowadzi jej sprawy w granicach określonych w zaświadczeniu sądu. Nie wskazuje jednak, jakich spraw dotyczy jego umocowanie, pozostawiając ich określenie sądowi. Przepis ten odwołuje się przy tym do zaświadczenia, a nie postanowienia o ustanowieniu kurateli. Konieczne jest więc wyjaśnienie, czym jest to zaświadczenie i jakie są relacje między nim a postanowieniem o ustanowieniu kurateli.

VI. Czwarty rozdział dotyczy nadzoru nad sprawowaniem kurateli. Zgodnie z art. 42 § 1 zdanie drugie k.c. kurator podlega nadzorowi sądu. Szczegółowe regulacje dotyczące nadzoru zamieszczone są w Kodeksie rodzinnym i opiekuńczym w przepisach o opiece. Odpowiednie ich stosowanie do kurateli wymaga uwzględnienia wielu odrębności sytuacji prawnej osoby fizycznej, dla której ustanawia się opiekę, i osoby prawnej.

VII. W rozdziale piątym poddano analizie zagadnienia związane z ustanowieniem kurateli i odpowiedzialnością kuratora. Należy w szczególności wyjaśnić, czy kuratela dla osoby prawnej wygasa wskutek jej uchylenia przez sąd (art. 180 § 1 k.r.o.), czy też ustaje z chwilą zrealizowania jej celów (art. 180 § 2 k.r.o.). Przepisy o kuratorze osoby prawnej nie są w tym przypadku jednoznaczne.

Osoba prawna odpowiada za działania i zaniechania kuratora jak za własne działanie lub zaniechanie. Wynika to z tego, że kurator jest w stosunku do niej osobą trzecią – przedstawicielem ustawowym. Okoliczność ta wymaga uwzględnienia przy omawianiu zasad jego odpowiedzialności, zwłaszcza przy uwzględnieniu, że osoba prawna nie ma wpływu na jego ustanowienie. Istotne wątpliwości dotyczą również przepisów, na podstawie których kurator odpowiada za szkodę wyrządzoną osobie prawnej przez nienależyte sprawowanie kurateli. Będę się starał wykazać, że jest to odpowiedzialność na zasadzie odpowiedzialności kontraktowej, a nie deliktowej, co wymaga przedstawienia podstawowych cech obu tych reżimów.

VIII. Podstawową metodą badawczą jest metoda dogmatyczna, polegająca na wykładni przepisów dotyczących kurateli, w szczególności Kodeksu cywilnego i Kodeksu rodzinnego i opiekuńczego. W prowadzonych badaniach posługiwałem się również metodą historyczną, zwłaszcza przy określeniu statusu prawnego kuratora i zasad jego odpowiedzialności. Odstąpiłem natomiast od badań komparatystycznych z uwagi na to, że szczegółowa analiza literatury i orzecznictwa zagranicznego wykraczałaby poza przyjęty cel i zakres opracowania. Rozwiązania przyjęte w poszczególnych państwach znacznie się od siebie różnią, utrudniając sformułowanie wniosków ogólnych i odniesienie ich do przepisów polskich.

Pragnę bardzo serdecznie podziękować Panu Prof. dr hab. Andrzejowi Kidybie za jego pomoc i cenne uwagi. Bez jego udziału powstanie niniejszej książki nie byłoby możliwe.

Rozdział I

ISTOTA I CHARAKTER PRAWNY KURATELI OSOBY PRAWNEJ

1. Pojęcie przedstawicielstwa

1.1. Zastępstwo

Kształtowanie woli i wyrażanie jej na zewnątrz jest niezbędnym elementem funkcjonowania osoby fizycznej, osoby prawnej, jak też jednostki organizacyjnej, o której mowa w art. 33¹ § 1 k.c., w obrocie cywilnoprawnym¹. W przeciwnym razie podmioty prawa cywilnego nie mogłyby realizować swojej zdolności prawnej². Osoba fizyczna nie zawsze jest jednak w stanie dokonać czynności prawnej samodzielnie. Może to wynikać z przyczyn faktycznych, np. choroba, jak i prawnych, np. brak zdolności do czynności prawnych bądź odebranie prawa do zarządzania jej majątkiem.

Nieco inaczej sytuacja ta kształtuje się w odniesieniu do osób prawnych, które są konstrukcjami wynikającymi z przepisów prawa³. Prawo,

¹ A. Opalski, *Pojęcie organu osoby prawnej*, „Państwo i Prawo” 2009/1, s. 19.

² Prawo przedmiotowe przyznaje im autonomię woli w kształtowaniu stosunków cywilnoprawnych – M. Pazdan [w:] *System Prawa Prywatnego*, t. 2, *Prawo cywilne – część ogólna*, red. Z. Radwański, Warszawa 2008, s. 467.

³ J. Wróblewski, *Teorie osób prawnych – zarys podejścia semiotycznego* [w:] *Studia z prawa cywilnego. Księga dla uczczenia 50-lecia pracy naukowej prof. A. Szpunara*, red. A. Rembieniński, Warszawa–Łódź 1983, s. 69–81.

przysznając osobowość prawną – a więc tym samym zdolność prawną – określonym twórcom społecznym, musi równocześnie tworzyć takie mechanizmy, które umożliwiają im działanie w życiu społeczno-gospodarczym jako jednostki – na wzór osoby fizycznej⁴. W związku z tym, na skutek czynnika normatywnego (art. 35 k.c.) wola osoby prawnej jako samodzielnej całości jest wyrażana przez organy (art. 38 k.c.), w skład których wchodzi osoba fizyczna⁵.

Rozwiązanie to nie zawsze wystarcza. W niektórych przypadkach, z powodów faktycznych bądź prawnych, zależnych bądź niezależnych od osoby prawnej, nie będzie mogła ona działać samodzielnie, tj. przez organ, lecz przez podmiot pozostający poza jej strukturą (np. pełnomocnik, prokurent, kurator). To samo dotyczy podmiotów ustawowych.

Bez względu na to, z jakim podmiotem prawa cywilnego mamy do czynienia, generalną konstrukcją przypisywania skutków cudzych działań polegających na stanowieniu, zmianie lub zniesieniu uprawnień i obowiązków w sferze prawnej innego podmiotu jest zastępstwo⁶. Nie ma ono definicji legalnej. Jest wyróżniane w doktrynie⁷, choć niektórzy

⁴ M. Gersdorf, *Zarząd spółdzielni w systemie jej organów*, Warszawa 1976, s. 61.

⁵ M. Gersdorf, *Zarząd spółdzielni...*, s. 63. Wola ta, aczkolwiek psychologicznie jest wolą żywych ludzi (uczestników danego organu), prawnie stanowi jednak wolę osoby prawnej jako samodzielnej całości, mimo że nieraz nie pokrywa się z wolą – również w znaczeniu psychologicznym – każdego z uczestników tej całości. Z istoty struktury konstrukcyjnej organu wynika, że działa on przez swoich członków – osoby fizyczne, *ibidem*, s. 149.

⁶ Inaczej W. Szydło, który uważa, że jest to reprezentacja – W. Szydło, *Przedstawicielstwo ustawowe jako forma reprezentacji*, „*Studia Prawnicze*” 2008/2, s. 87. Reprezentacja jako konstrukcja prawna stanowi pewien mechanizm umożliwiający wywoływanie skutków prawnych w cudzej sferze prawnej przez zastąpienie przejawu woli reprezentowanego przejawem woli reprezentanta, natomiast pojęcie zastępstwa nie musi się wiązać z zastąpieniem przejawu woli reprezentowanego.

⁷ Zastępstwem można określić sytuację, gdy „jeden podmiot działa w sferze prawnej drugiego podmiotu z zamiarem wywołania skutków prawnych i faktycznych w sferze zastępowanego oraz w celu realizacji jego interesów” – A. Jedliński, M. Jedlińska, *Pojęcie zastępstwa w prawie cywilnym materialnym (artykuł dyskusyjny)*, „*Rejent*” 2018/1, s. 52. A. Kędzierska-Cieślakowa uważa, że zastępstwo to działanie w sferze prawnej cudzego interesu – A. Kędzierska-Cieślakowa, *Komis (zagadnienia cywilnoprawne)*, Warszawa 1973, s. 33. A. Sylwestrzak uznaje zaś, że „zastępstwo oznacza działanie w płaszczyźnie cudzego interesu, polegające na działaniu na cudzy rachunek i w cudzym interesie

autorzy podważają zasadność jego wyodrębnienia⁸. Ma ono znaczenie dla wyjaśnienia skutków działań podmiotów prawa, choć nie zawsze istnieje możliwość bezwarunkowego zakwalifikowania danego działania do określonej kategorii zastępstwa.

W znaczeniu potocznym zastępstwo to „spełnianie jakichś czynności, obowiązków za kogo, występowanie w czym imieniu, zamiast kogo”⁹. Z szerokiej perspektywy, z wykonaniem czynności przez inne osoby, które mają skutek dla innego podmiotu, mamy do czynienia m.in. w przypadku przyjmującego zlecenie (art. 734 § 1 k.c.), świadczącego usługi (art. 750 k.c.) czy pracownika (wykonywanie pracy – art. 22 § 1 k.p.). Przyjmujący zlecenie, świadczący usługę czy pracownik mogą działać we własnym imieniu, ale jednak w interesie wierzyciela¹⁰. Ich działanie niesie ze sobą korzyści dla powierzającego wykonanie czynności, ma jednak na celu wykonanie ich własnego zobowiązania¹¹.

Przez zastępstwo w znaczeniu prawnym należy natomiast rozumieć sytuację, w której czynności prawne lub faktyczne są wykonywane przez zastępcę zamiast zastępowanego, wywołując skutek prawny w jego sferze prawnej. Można je określić jako działanie samodzielnego podmiotu, które wywołuje skutki w sferze prawnej innej osoby, czy też jako podejmowanie działań w sferze prawa cywilnego przez inny podmiot niż ten, którego skutki tych działań dotyczą¹². Innymi słowy jest to sytuacja,

(zastępstwo *sensu largo*)” – A. Sylwestrzak [w:] M. Balwicka-Szczyrba, M. Glicz, A. Sylwestrzak, *Pełnomocnictwo. Komentarz*, Warszawa 2020, s. 15. Por. również Por. K. Korpaczynska-Pieczniak [w:] *Kodeks cywilny. Komentarz*, t. I, *Część ogólna*, red. A. Kidyba, Warszawa 2012, s. 596; P. Nazaruk [w:] *Kodeks cywilny. Komentarz*, red. J. Ciszewski, Warszawa 2014, s. 208.

⁸ S. Grzybowski uważa, że „gdyby ogólna kategoria «zastępstwa» miała jakiekolwiek znaczenie, należałoby oczekiwać wysnucia stąd pewnych konsekwencji, jednakowoż tutaj właśnie poglądy są dalekie od zgodności, wysnuwane zaś wnioski są sporne albo nie wymagają opierania się na ogólnej kategorii zastępstwa” – S. Grzybowski, *System Prawa Cywilnego*, t. I, *Część ogólna*, Wrocław–Warszawa–Kraków–Gdańsk 1974, s. 611–612.

⁹ Hasło: Zastępstwo [w:] *Mały słownik języka polskiego*, red. S. Skorupka, H. Auderska, Z. Lempicka, Warszawa 1974, s. 984.

¹⁰ E. Till, *Prawo prywatne austriackie*, t. IV, *Wykład nauki o stosunkach obowiązkowych II. Część szczegółowa*, Lwów 1897, s. 258.

¹¹ E. Till, *Prawo prywatne austriackie...*, t. IV, s. 258–259.

¹² Por. K. Korzan, *Kurator w postępowaniu cywilnym*, Warszawa 1966, s. 15.

w której zamiast podmiotu zobowiązanego lub uprawnionego działa inny podmiot¹³ z zamiarem wywołania skutków prawnych i faktycznych w sferze zastępowanego¹⁴. Umożliwia ono wykonywanie praw podmiotowych przysługujących innej osobie lub realizację atrybutów cudzej zdolności prawnej¹⁵.

Zastępstwo wiąże się z pojęciami działania w imieniu oraz na rachunek. Kodeks cywilny ich nie definiuje, ale się do nich odnosi¹⁶. Działanie w cudzym imieniu oznacza, że osoba, która działa, korzysta z cudzych – a nie własnych – uprawnień (tj. działa w sferze uprawnień innej osoby)¹⁷. Wobec tego, że zastępca realizuje cudzą zdolność prawną, odpowiedzialność za jego działania wobec osób trzecich ponosi zastępowany¹⁸.

Jeżeli zastępca działa w imieniu cudzym, następuje zasadniczo poszerzenie możliwości działania zastępowanego przez działania zastępcy, zaś skutki czynności prawnej dokonanej przez reprezentanta występują bezpośrednio u zastępowanego (przedstawicielstwo). Jest on stroną stosunku prawnego powstałego w następstwie działania przedstawiciela. Nie powoduje to ograniczenia autonomii woli reprezentowanego, o ile tylko jest w stanie ją wyrazić.

¹³ I. Gil, *Sytuacja prawna syndyka masy upadłości*, Warszawa 2006, s. 152–153. Autorka wskazuje, że w zależności od pozycji, jaką zajmuje podmiot zastępowany w stosunku do osób trzecich, wyróżnia się zastępstwo bezpośrednie i pośrednie.

¹⁴ A. Jedliński, M. Jedlińska, *Pojęcie zastępstwa...*, s. 52.

¹⁵ M. Smyk, *Pełnomocnictwo według kodeksu cywilnego*, Warszawa 2010, s. 233.

¹⁶ A. Kędzierska-Cieślakowa, *Komis...*, s. 33. Pojęcia te występują m.in. przy: przedstawicielstwie (art. 96 k.c.), zleceniu (art. 734 § 2 k.c.), komisie (art. 765 k.c.), spedycji (art. 794 § 2 k.c.).

¹⁷ A. Kędzierska-Cieślakowa, *Komis...*, s. 36. W tym przypadku osoba, która działa ponosi odpowiedzialność za swoje działania, chce, aby jej działanie uchodziło wobec otoczenia za jej własną sprawę. O pojęciu sfery prawnej *vide* A. Jedliński, M. Jedlińska, *Pojęcie zastępstwa...*, s. 48–49.

¹⁸ Wydaje się, że nieco inne ujęcie działania „w imieniu” i „na rzecz” prezentują A. Jedliński i M. Jedlińska. Wskazują bowiem, że: „Działanie na rachunek odnosi się do tego, czyje prawo podmiotowe wykonuje działający albo w czyjej sferze prawnej się porusza. Działanie w imieniu decyduje zaś, kto ponosić będzie odpowiedzialność za podejmowane działania, a jeżeli działania te polegają na dokonywaniu czynności prawnych – w czyjej sferze prawnej zrealizują się ich bezpośrednie skutki” – A. Jedliński, M. Jedlińska, *Pojęcie zastępstwa...*, s. 49.

Gdy zastępca działa w imieniu własnym, wykonuje własne uprawnienia (zastępstwo pośrednie). W konsekwencji to zastępca, nie zaś zastąpiony, staje się stroną stosunku prawnego powstałego w następstwie podjętego działania¹⁹. Zastępowany nie uzyskuje bezpośrednio roszczenia do osoby, której zastępca pośredni złożył oświadczenie woli²⁰. Jednocześnie, na mocy stosunku prawnego łączącego go z zastępowanym, zastępca pośredni jest zobowiązany do przeniesienia praw i obowiązków, które nabył w związku z dokonanymi czynnościami (zastępstwo pośrednie typowe)²¹, bądź skutki te wystąpią bezpośrednio w sferze prawnej zastępowanego (zastępstwo pośrednie atypowe)²².

Działanie na cudzy rachunek oznacza natomiast, że korzyści z działania odnosi i straty ponosi ktoś inny niż działający²³. Wyjaśnia, komu w ostatecznym rozliczeniu przypadną prawa i obowiązki wynikające z tego działania²⁴ – osobie, która dokonuje czynności, czy osobie, w imieniu której działa osoba trzecia (zastępowanemu)²⁵. Odnosi się do tego, w czyjej sferze prawnej zrealizują się ostatecznie ekonomiczne lub prawne konsekwencje czynów działającego²⁶. Jest klamrą spinającą różne rodzaje zastępstwa²⁷.

Znaczenie działania na cudzy rachunek umiejscawiane jest na etapie ostatecznego rozliczenia korzyści i strat w wewnętrznej relacji między zastąpionym i zastępcą²⁸. Skierowanie skutków do sfery zastąpionego następuje mocą nowego, odrębnego działania prawnego²⁹ (np. spedy-

¹⁹ M. Smyk, *Pełnomocnictwo...*, s. 103.

²⁰ K. Korzan, *Kurator...*, s. 15.

²¹ M. Smyk, *Pełnomocnictwo...*, s. 103.

²² M. Smyk, *Pełnomocnictwo...*, s. 103.

²³ M. Smyk, *Pełnomocnictwo...*, s. 103; A. Kędzierska-Cieślakowa, *Komis...*, s. 34.

²⁴ A. Kędzierska-Cieślakowa, *Komis...*, s. 37.

²⁵ A. Kędzierska-Cieślakowa, *Komis...*, s. 37.

²⁶ A. Jedliński, M. Jedlińska, *Pojęcie zastępstwa...*, s. 50.

²⁷ M. Pazdan [w:] *System Prawa Prywatnego...*, t. 2, s. 478.

²⁸ K. Topolewski, *Przedmiot zobowiązania z umowy zlecenia*, Warszawa 2015, s. 115.

²⁹ E. Płonka, *Mechanizm łączenia skutków działań prawnych z osobami prawnymi na przykładzie spółek kapitałowych*, Wrocław 1994, s. 41.

tor – art. 794 § 2 k.c.), bądź bezpośrednio (np. zarządca sukcesyjny³⁰ – art. 21 ust. 1 ustawy o zarządzie sukcesyjnym przedsiębiorstwem³¹)³². W tym drugim przypadku zastępstwo wiąże się przeważnie z odebraniem zarządu określoną masą majątkową. Następuje więc przeniesienie praw podmiotowych przysługujących dotychczas zastępowanemu na zastępcę pośredniego. Nie dotyczy to uprawnień składających się na prawo podmiotowe, które przysługują zastępcy pośredniemu.

Działanie w cudzym imieniu dotyczy więc sfery zewnętrznej i wiąże się z reprezentacją, podczas gdy działanie na własny rachunek dotyczy wewnętrznej relacji między zastąpionym a zastępcą³³ i opiera się na stosunku prawnym, z którego wynika obowiązek wzajemnych rozliczeń między tymi podmiotami. Relację tę można nazwać stosunkiem podstawowym, wewnętrznym czy też stosunkiem uzasadniającym zastępstwo. Z punktu widzenia osób trzecich stosunek ten nie ma większego znaczenia. Nie są one związane ograniczeniami zakresu swobody działania zastępcy wynikającymi z jego treści³⁴.

1.2. Przedstawicielstwo

Istotę przedstawicielstwa wyraża art. 95 k.c. Zgodnie z nim, z zastrzeżeniem wyjątków w ustawie przewidzianych albo wynikających z właściwości czynności prawnej, można dokonać czynności prawnej przez przedstawiciela, zaś czynność prawna przez niego dokonana w granicach umocowania pociąga za sobą skutki bezpośrednio dla zastępowanego³⁵.

³⁰ K. Kopaczyńska-Pieczniak, *Status prawny zarządcy sukcesyjnego*, „Przegląd Prawa Handlowego” 2018/12, s. 7. Dotyczy to także wykonawcy testamentu, zarządcy nieruchomości, zarządcy przymusowego, syndyka, kuratora spadku.

³¹ Ustawa z 5.07.2018 r. o zarządzie sukcesyjnym przedsiębiorstwem osoby fizycznej i innych ułatwieniach związanych z sukcesją przedsiębiorstw (Dz.U. z 2021 r. poz. 170).

³² Szerzej o sposobach przypisywania skutków działania zastępcy pośredniego A. Doliwa, *Zastępstwo pośrednie i powiernictwo*, „Monitor Prawniczy” 2000/7.

³³ A. Kędzierska-Cieślakowa, *Komis...*, s. 37.

³⁴ W. Szydło, *Przedstawicielstwo...*, s. 96.

³⁵ W toku prac nad ujednoliconym prawem cywilnym zwracano uwagę na kwestie terminologiczne. „Co do kwestii terminologii, która jest w tym przedmiocie odmienną w dzielnicach Polski, nie można dopatrzyć się powodu, któryby uzasadnić zdołał opozycję

Z przepisu tego wynika, że przedstawicielstwo to sytuacja prawna wynikająca ze stosunku prawnego³⁶, której istotą polega na tym, że czynność prawna dokonana przez przedstawiciela powoduje takie skutki, jak gdyby została dokonana przez zastępowanego w jego własnym imieniu – tak jakby dokonał jej samodzielnie³⁷. Konstrukcja ta zakłada przy tym, że istnieje wyraźny rozdział pomiędzy przedstawicielem a reprezentowanym³⁸. Działanie przedstawiciela jest jego własnym działaniem, natomiast skutki tego działania odnoszą się do osoby reprezentowanej. Innymi słowy wyrażenie woli przez przedstawiciela w imieniu reprezentowanego powoduje takie konsekwencje, jak gdyby działał sam reprezentowany³⁹. Tym samym przedstawiciel swoim zachowaniem ingeruje w zdolność prawną innego podmiotu, pojmowaną jako zdolność bycia podmiotem praw i obowiązków.

Bezpośrednio nabywającym prawa i obowiązki jest jednak wyłącznie podmiot, którego zdolność prawna jest urzeczywistniana, nie zaś sam działający, gdyż zrealizowanie jakiejkolwiek zdolności danego podmiotu może nastąpić tylko w jego sferze⁴⁰. Istotne jest więc to, że dochodzi do oderwania skutków działania od podmiotu działającego⁴¹. Czynności prawnej dokonuje przedstawiciel jako osoba trzecia, a jej skutki przypisuje się reprezentowanemu. Przykładowo, w razie przekazania nienależnego świadczenia wzbogaconym nie jest zastępca, który je przyjął, lecz zastępowany, bowiem zostało ono przyjęte dla niego i w jego imieniu⁴².

przeciwko czysto polskiemu wyrazowi «zastępca», «zastępstwo», a przemawiał za wyrazem «przedstawiciel» używanym w Królestwie. W znaczeniu prawnym zastępca (*remplaçant*) nie zawsze jest przedstawicielem (*représentant*) w szczególności np. przedstawiciel bez umocowania jest to *contradictio in adiecto*. Biorąc rzecz ściśle, zastępca nie «przedstawia» zastąpionego lecz działa zamiast niego” – E. Till, *Polskie prawo zobowiązań (część ogólna). Projekt wstępny z motywami*, Lwów 1923, s. 82.

³⁶ P. Wierchuła, *Przedstawicielstwo ustawowe a pełnomocnictwo*, „Jurysta” 2002/6, s. 10.

³⁷ Por. E. Till, *Prawo prywatne austriackie...*, t. IV, s. 258.

³⁸ J. Lic, *Spółka cywilna. Problematyka podmiotowości prawnej*, Warszawa 2013, s. 486–487.

³⁹ W. Szydło, *Przedstawicielstwo...*, s. 90.

⁴⁰ S.K. Rzonca, *Instytucja zarządu w prawie cywilnym a zarząd majątkiem wspólnym małżonków*, „Studia Cywilistyczne” 1981/XXXI, s. 108.

⁴¹ J. Fabian, *Pełnomocnictwo*, Warszawa 1963, s. 36; inaczej niż w przy zastępstwie pośrednim.

⁴² Por. uchwałę SN z 3.10.1972 r., III CZP 53/72, LEX nr 1560.

Przysporzenie nie przechodzi przez majątek przedstawiciela z uwagi na to, że w ramach konstrukcji przedstawicielstwa zachodzi bezpośrednie przesunięcie majątkowe na rzecz zastępowanego⁴³.

Teorie dotyczące przedstawicielstwa zostały szczegółowo omówione w literaturze⁴⁴. Nie ma więc potrzeby ich ponownej analizy. Ograniczę się do tego, że w prawie polskim przyjęto teorię reprezentacji (art. 95 § 2 k.c.). Wynika z niej, że przedstawicielowi przysługuje kompetencja do dokonywania na zewnątrz czynności prawnych w imieniu reprezentowanego⁴⁵. „Wskutek tego, po stronie reprezentowanego występuje stan związania polegający na tym, że reprezentowany nie może zapobiec, w drodze zastosowania środków prawnych, aktualizacji działania

⁴³ Uchwała SN z 3.10.1972 r., III CZP 53/72, LEX nr 1560.

⁴⁴ Według pierwszej koncepcji, nazywanej teorią reprezentowanego (teorią fikcji), za działającego (dokonującego czynności prawnej, zawierającego umowę) z prawnego punktu widzenia należy uważać samego reprezentowanego. Przedstawiciel jedynie przenosi i wyraża wolę tego ostatniego. Działła więc przedstawiciel, a reprezentowanemu przypisuje się skutki czynności dokonanych przez przedstawiciela. Nie występuje zarachowanie, ponieważ skutki czynności od razu przypisane są reprezentowanemu. Oświadczenie woli (czynności dokonane) przedstawiciela uznaje się za oświadczenie woli (czynności dokonane) przedstawianego (reprezentowanego) oraz konstrukcji prawnej zarachowania przedstawianemu skutków prawnych oświadczenia woli, złożonego przez przedstawiciela – szerzej J. Mucha-Kujawa, *Teoretycznoprawne aspekty przedstawicielstwa podmiotów prywatnych*, „Studia Prawnicze” 2013/4, s. 69; J. Fabian, *Pełnomocnictwo...*, s. 31; Z. Krzeмиński, *Pełnomocnictwo a tak zwany stosunek podstawowy*, „Palestra” 1970/2, s. 6; W. Szydło *Przedstawicielstwo...*, s. 88. W opozycji do tej koncepcji sformułowana została teoria reprezentacji. Według jej założeń, w razie dokonania czynności prawnej przez przedstawiciela ten ostatni składa własne oświadczenie woli (dokonuje czynności prawnej), tyle że czyni to w imieniu i z bezpośrednimi skutkami dla reprezentowanego. To przedstawiciel dokonuje czynności prawnej, natomiast skutki prawne dotyczą bezpośrednio reprezentowanego. Posłużono się więc fikcją prawną w celu przyjęcia, że oświadczenie woli przedstawiciela należy traktować jako oświadczenie woli reprezentowanego – szerzej J. Fabian, *Pełnomocnictwo...*, s. 32; Z. Krzeмиński, *Pełnomocnictwo...*, s. 6; W. Szydło, *Przedstawicielstwo...*, s. 88–89. Zgodnie z trzecią koncepcją, nazywaną teorią pośrednią, za działających przy dokonaniu czynności prawnej należy uważać i reprezentowanego, i przedstawiciela. Skutki prawne czynności są wynikiem współdziałania reprezentowanego, który udziela pełnomocnictwa, i przedstawiciela, który dokonuje czynności prawnej – szerzej J. Fabian, *Pełnomocnictwo...*, s. 33; Z. Krzeмиński, *Pełnomocnictwo...*, s. 6–7; W. Szydło *Przedstawicielstwo...*, s. 89.

⁴⁵ B. Gawlik [w:] *System Prawa Cywilnego*, t. I, *Część ogólna*, red. S. Grzybowski, Wrocław–Warszawa–Kraków–Gdańsk–Łódź 1985, s. 734–749.

mieszczącego się w kompetencji, a zatem powstania w jego sferze prawnej skutków czynności dokonanej przez przedstawiciela, w granicach przysługującej mu kompetencji”⁴⁶. Reprezentowany może, ale nie musi, mieć wpływ na treść składanego przez przedstawiciela oświadczenia woli, może to oświadczenie znać lub nie, aprobować albo nie zgadzać się z nim⁴⁷. Nie ma to zasadniczo znaczenia dla przypisania skutków czynności dokonanej przez reprezentanta.

Podstawę do uznania danej osoby za przedstawiciela daje jednocześnie wystąpienie dwóch przesłanek, tj. działania w cudzym imieniu oraz umocowanie do takiego działania⁴⁸. Nie jest przy tym przesłanką, ale konsekwencją przedstawicielstwa wywołanie skutku bezpośrednio dla osoby trzeciej. Jeżeli dany podmiot działa w cudzym imieniu i posiada do tego umocowanie, to w związku z tym umocowaniem skutki prawne będą dotyczyły bezpośrednio reprezentowanego. Przesłanką bezpośredniego przypisania reprezentowanemu skutków zachowania się przedstawiciela stanowi więc przede wszystkim umocowanie⁴⁹.

Podstawy prawne przedstawicielstwa określają przepisy księgi pierwszej tytułu IV działu VI Kodeksu cywilnego. Regulują one sposób przypisywania skutków działania przedstawiciela. Nie określają jednak powodów jego ustanowienia ani nie nakładają na niego obowiązku działania. Prawa i obowiązki przedstawiciela mają źródło w stosunku prawnym będącym

⁴⁶ B. Gawlik [w:] *System Prawa Cywilnego...*, t. I, 1985, s. 787.

⁴⁷ K. Kopczyńska-Pieczniak [w:] *Kodeks cywilny...*, t. I, s. 595.

⁴⁸ W. Szydło, *Przedstawicielstwo...*, s. 92. Brak któregoś z tych elementów może powodować wystąpienie innej formy zastępstwa. Jeżeli zastępca jest umocowany do dokonania czynności prawnej, ale ostatecznie decyduje się dokonać jej we własnym imieniu, wówczas sam stanie się jej stroną.

⁴⁹ Wyrok SA w Katowicach z 12.09.2013 r., V ACa 207/13, LEX nr 1378728. W literaturze przyjmuje się, że przesłankami skutecznego działania przedstawiciela jest: 1) posiadanie umocowania i działanie w jego granicach; 2) posiadanie zdolności do reprezentowania; 3) działanie w imieniu reprezentowanego; 4) czynność prawna jest tego rodzaju, że może jej dokonać przedstawiciel. Warunki te wskazuje M. Pazdan [w:] *System Prawa Prywatnego...*, t. 2, s. 481 i n. Inny katalog warunków przedstawia R. Longchamps de Bérier, który wskazuje trzy: to, żeby czynność mogła być zdziałana przez przedstawiciela, działanie w granicach umocowania oraz w imieniu reprezentowanego – R. Longchamps de Bérier, *Zobowiązania*, Lwów 1938, s. 122.

podstawą przedstawicielstwa. Stosunek ten, zachodzący między przedstawicielem a reprezentowanym, rozstrzyga, czy w ogóle, a jeżeli tak, to w jakim zakresie, w jakim celu oraz z jakim skutkiem przedstawiciel jest uprawniony lub zobowiązany do działania w imieniu reprezentowanego⁵⁰. W jego ramach „między przedstawicielem a reprezentowanym powstaje wewnątrz stosunek prawny w którym zamiast uprawnień i obowiązków występuje kompetencja i związanie rozstrzygające o tym czy i w jakim zakresie przedstawiciel jest uprawniony i zobowiązany do działania w imieniu reprezentowanego”⁵¹. W przypadku przedstawicielstwa ze stosunkiem podstawowym wiąże się umocowanie, rozumiane jako kompetencja do dokonywania czynności prawnych w imieniu reprezentowanego⁵², pociągające za sobą skutki bezpośrednio dla reprezentowanego⁵³. Umocowanie oznacza w tym przypadku kompetencję skuteczną w stosunkach zewnętrznych⁵⁴.

Samo przedstawicielstwo nie służy określeniu wzajemnych praw i obowiązków przedstawiciela i reprezentowanego. Odnosi się jedynie do sposobu przypisywania skutków czynności prawnych. Jeżeli przedstawiciel podejmuje działania, które wykraczają poza umocowanie, nie odniosą one skutku wobec zastępowanego. Istotne jest przy tym, że przedstawicielstwo obejmuje nie tylko wyrażenie woli w imieniu zastępowanego, lecz także jej powzięcie⁵⁵. To przedstawiciel decyduje o tym, czy dokonać czynności prawnej, i określa jej treść w ramach istniejącego umocowania. W pewnym zakresie podejmuje samodzielne decyzje co do kształtowania treści czynności prawnej, np. postanowień umowy⁵⁶. Gdyby jego rola ograniczała się tylko do przeniesienia oświadczenia woli, pełniłby rolę posłańca (por. art. 85 k.c.)⁵⁷.

⁵⁰ Tak W. Szydło, *Przedstawicielstwo...*, s. 96.

⁵¹ W. Szydło, *Przedstawicielstwo...*, s. 95.

⁵² B. Gawlik [w:] *System...*, t. I, 1985, s. 749.

⁵³ M. Piekarski [w:] *Kodeks cywilny. Komentarz*, t. I, red. Z. Resich, J. Ignatowicz, J. Pietrzykowski, I. Bielski, Warszawa 1972, s. 230.

⁵⁴ E. Płonka, *Mechanizm łączenia...*, s. 52.

⁵⁵ E. Till, *Prawo prywatne austriackie*, t. I, *Nauki ogólne*, Lwów 1892, s. 324–325.

⁵⁶ W. Pyziół, *Nowe zasady reprezentacji cywilnoprawnej przedsiębiorstw państwowych*, „Państwo i Prawo” 1983/4, s. 71.

⁵⁷ Dlatego wskazuje się, że zastępstwo może odnosić się do samego oświadczenia woli (posłaniec) bądź też jej powzięcia – por. P. Dąbkowski, *Prawo prywatne polskie*, t. II, Lwów 1911, s. 370.

Umocowanie wyznacza zakres, w jakim przedstawiciel może dokonać czynności prawnej ze skutkiem dla zastępowanego. O dokonaniu czynności, jak też o jej szczegółowej treści decyduje przedstawiciel w granicach stosunku podstawowego (np. umowa zlecenia zawarta z pełnomocnikiem, umowa o zarządzanie zawarta z prokurentem czy przepisy ustawy i postanowienie sądu w przypadku kurateli). Jeżeli przedstawiciel dokona czynności prawnej w granicach umocowania, ale wbrew treści stosunku prawnego łączącego go z zastępowanym, dokonana przez niego czynność będzie wiązała zastępowanego, ale takie działanie spowoduje, że zastępca będzie ponosił odpowiedzialność według zasad wynikających ze stosunku podstawowego. Wynika to z oddzielenia umocowania od stosunku prawnego je uzasadniającego. Teoretycznie przedstawicielstwo nie musi się przy tym wiązać z jakimkolwiek stosunkiem podstawowym⁵⁸.

Reprezentowany ponosi zarówno korzystne, jak i niekorzystne konsekwencje działania swego przedstawiciela⁵⁹. Stosunek podstawowy może również powodować, że działanie przedstawiciela będzie wywoływało także skutki w sferze prawnej samego zastępcy (np. roszczenie o wynagrodzenie). Niekiedy skutki takie powstaną niezależnie od tego stosunku, zwłaszcza w przypadku czynu niedozwolonego, którego dopuścił się zastępca. Nie są to jednak skutki wynikające z przedstawicielstwa jako takiego, lecz ze stosunku, z którym się ono wiąże⁶⁰. Są obojętne dla samej czynności prawnej dokonanej przez zastępcę⁶¹.

Przedstawicielstwo nie wyklucza przy tym jednoczesnego działania obu stron. Zastępowany nie wyzbywa się żadnego składnika swojej wiązki uprawnień. Nadal może samodzielnie dokonywać tych samych czynno-

⁵⁸ Należy przy tym uwzględnić przepisy o prowadzeniu cudzych spraw bez zlecenia – A. Kędzierska-Cieślakowa, *Komis...*, s. 41.

⁵⁹ B. Lewaszkiewicz-Petrykowska, *Problem wad oświadczeń woli w czynności prawnej dokonanej przez przedstawiciela* [w:] *Studia z prawa cywilnego. Księga dla uczczenia 50-lecia pracy naukowej prof. A. Szpunara*, red. A. Rembieniński, Warszawa–Łódź 1983, s. 22.

⁶⁰ E. Till, *Prawo prywatne austriackie...*, t. I, s. 327.

⁶¹ E. Till, *Prawo prywatne austriackie...*, t. I, s. 327.

ści, które mieszczą się w zakresie czynności objętych umocowaniem⁶², jeżeli jest do tego zdolny. Jego sytuacja prawna zmienia się tylko o tyle, o ile musi liczyć się ze zmianami wiązki praw lub obowiązków, których może dokonać przedstawiciel⁶³. Rozstrzygające znaczenie dla relacji między przedstawicielem a zastępowanym ma wówczas treść stosunku podstawowego.

1.3. Zakres przedstawicielstwa

Z art. 95 k.c. wynika, że przedstawicielstwo wiąże się z dokonywaniem czynności prawnych⁶⁴. Oznaczałoby to, że inne działania przedstawiciela nie wywołają skutków dla zastępowanego, co dotyczy w szczególności czynności faktycznych⁶⁵, jak np. posiadanie⁶⁶. Przyjmuje się więc, że jeżeli ktoś wykonuje za kogoś czynności inne niż czynności prawne, nie można go uznać za przedstawiciela⁶⁷.

W związku z określoną czynnością prawną dokonywaną przez zastępcę zachodzi jednak bardzo często konieczność podjęcia działań, które mają charakter czysto faktyczny⁶⁸. Niejednokrotnie stanowi ona element niezbędny do skutecznego dokonania czynności prawnej⁶⁹. Dla przykładu,

⁶² M. Wyrwiński, *Autorskie prawa osobiste w obrocie prawnym*, Warszawa 2019, s. 205.

⁶³ M. Wyrwiński, *Autorskie...*, s. 205–206.

⁶⁴ Chodzi tu zarówno o czynności prawa cywilnego materialnego, jak i o czynności procesowe – por. J. Fabian, *Pełnomocnictwo...*, s. 89. „Prawo cywilne reguluje instytucję przedstawicielstwa, tak jak dotychczas, wyłącznie z punktu widzenia reprezentacji przy czynnościach prawnych” – K. Korzan, *Kurator...*, s. 24.

⁶⁵ Por. W. Szydło, *Przedstawicielstwo...*, s. 99. Przedstawicielstwo odnosi się bowiem do czynności prawnych, a nie faktycznych – K. Piasecki [w:] *Kodeks cywilny z komentarzem*, red. J. Winiarz, Warszawa 1989, s. 102.

⁶⁶ P. Sobolewski [w:] *Kodeks cywilny. Komentarz*, t. I, red. K. Osajda, Warszawa 2013, s. 787.

⁶⁷ Tak W. Szydło, *Przedstawicielstwo...*, s. 99.

⁶⁸ W. Szydło, *Przedstawicielstwo...*, s. 103.

⁶⁹ Sąd Najwyższy w wyroku z 23.01.2014 r., II CSK 190/13, LEX nr 1459158, wskazał, że „za jednostronną czynność prawną i tym samym przedmiot regulacji przewidzianej w art. 104 zd. 1 k.c. nie może być oczywiście uznana oferta, ani jej przyjęcie; są to tylko składniki czynności prawnej, jaką jest dopiero umowa, do której, w razie gdy składające

do ustanowienia zastawu, oprócz samej umowy (czynność prawna), konieczne jest wydanie jego przedmiotu (czynność faktyczna)⁷⁰. Z kolei przeniesienie posiadania stanowi niezbędny element umowy sprzedaży rzeczy oznaczonej co do gatunku lub rzeczy przyszłej, jak też przesłankę jej wykonania⁷¹. Czynnością faktyczną jest prowadzenie negocjacji, odbiór towaru, udział w przetargu⁷², sprawdzenie przedmiotu sprzedaży, jak również szereg czynności dotyczących sprawowania zarządu majątkiem⁷³.

1.3.1. Czynności prawne i oświadczenia woli

Czynność prawna to termin techniczny języka prawnego⁷⁴. Definiowana jest jako działanie wywołujące skutki prawne, które prawo przedmiotowe uważa za zamierzone przez osobę składającą oświadczenie woli⁷⁵. Przyjmuje się, że jest to stan faktyczny (tj. sytuacja, z którą norma prawna łączy skutki prawne), którego istotną częścią składową jest co najmniej jedno oświadczenie woli⁷⁶. Jej istota wyraża się w tym, że od woli podmiotu jej dokonującego zależy nie tylko, czy to zdarzenie prawne nastąpi, ale także czy wywoła skutki prawne, w szczególności w postaci powstania, zmiany lub ustania stosunku prawnego⁷⁷. Jest to więc działanie osoby przedsięwzięte w celu wywołania pewnych skutków prawnych, które bez takiego zamiaru nie może w ogóle powstać⁷⁸. Nie

się na nią oświadczenie jest złożone przez osobę nie mającą umocowania lub przekraczającą jego granice, ma zastosowanie art. 103 k.c.”

⁷⁰ A. Wolter, J. Ignatowicz, K. Stefaniuk, *Prawo cywilne...*, 2001, s. 254.

⁷¹ Por. jednak art. 535 § 2 k.c., który został uchylony na mocy ustawy z 31.01.1989 r. o zmianie ustawy – Kodeks cywilny (Dz.U. z 1989 r. Nr 3, poz. 11) z dniem 1.02.1989 r.

⁷² Por. art. 867 § 4 i art. 977 zdanie pierwsze k.p.c., który stanowi, że pełnomocnictwo do udziału w przetargu powinno być stwierdzone dokumentem z podpisem urzędowo poświadczonym, oraz uchwałę SN z 23.07.2008 r., III CZP 56/08, LEX nr 408402.

⁷³ S.K. Rzonca, *Instytucja zarządu w prawie cywilnym...*, s. 103.

⁷⁴ A. Szpunar, *Uwagi o pojęciu czynności prawnej*, „Państwo i Prawo” 1974/12, s. 3.

⁷⁵ A. Szpunar, *Uwagi o pojęciu czynności...*, s. 13–14.

⁷⁶ A. Szpunar, *Uwagi o pojęciu czynności...*, s. 3; przy czym autor utożsamia jednocześnie czynność prawną z oświadczeniem woli – *ibidem*, s. 9.

⁷⁷ Z. Banaszczyk [w:] *System Prawa Prywatnego*, t. I, *Prawo cywilne – część ogólna*, red. M. Safjan, Warszawa 2012, s. 995.

⁷⁸ B. Gawlik [w:] *System Prawa Cywilnego...*, t. I, 1985, s. 471.

wyjaśnia to jednak, dlaczego przedstawicielstwo w Kodeksie cywilnym zawężone jest do czynności prawnych. Próby odpowiedzi na wskazane pytanie nie ułatwia też wykładnia historyczna.

Przedstawicielstwo w Kodeksie zobowiązań odnosiło się do zawierania umów, a nie czynności prawnych⁷⁹. Zgodnie z art. 93 § 1 k.z. umowę można było zawrzeć osobiście lub przez przedstawiciela, jeżeli ustawa inaczej nie stanowiła⁸⁰. Jednocześnie według art. 103 k.z. przepisy rozdziału o przedstawicielstwie⁸¹ stosowało się odpowiednio do jednostronnych oświadczeń woli złożonych przez przedstawiciela⁸².

Odniesienie przedstawicielstwa do czynności prawnych nastąpiło w przepisach ogólnych prawa cywilnego z 1950 r. Artykuł 84 § 1 p.o.p.c. wskazywał, że z zastrzeżeniem wyjątków w ustawie przewidzianych czynność prawna może być dokonana przez przedstawiciela. Definicję czynności prawnej zawierał natomiast art. 40 p.o.p.c., który stanowił, że czynność zmierzająca do ustanowienia, zmiany lub zniesienia sto-

⁷⁹ A. Szpunar, *Uwagi o pojęciu czynności...*, s. 8. Nie niosło to jednak ze sobą istotnego znaczenia odróżniającego. Odwołanie do umowy miało na celu uproszczenie redakcji przepisów Kodeksu zobowiązań – R. Longchamps de Bérier, *Uzasadnienie projektu Kodeksu zobowiązań*, Warszawa 1934, s. 127. W literaturze dotyczącej Kodeksu zobowiązań wskazywano, że przedstawiciel dokonuje „czynności prawnej, tj. zawiera umowę lub składa jednostronne oświadczenie woli” – L. Peiper, *Kodeks zobowiązań*, Kraków 1934, s. 121.

⁸⁰ Artykuł 498 k.z. stanowił, że przez umowę zlecenia przyjmujący zlecenie zobowiązuje się do dokonania określonej czynności dla dającego zlecenie. Skoro przepis ten nie odnosił się do czynności prawnej, umowy czy świadczenia woli, tylko do czynności, to można przyjąć, że przyjmujący zlecenie był również upoważniony do dokonywania czynności faktycznych. W art. 499 k.z. wyraźnie wskazano, że zlecenie dotyczące czynności prawnej obejmuje, w braku odmiennej umowy, umocowanie do wykonania czynności w imieniu dającego zlecenie.

⁸¹ Tytuł II „Powstanie zobowiązań”, dział I „Oświadczenia woli”, rozdział VIII „Przedstawicielstwo”.

⁸² „Działanie ze skutkiem dla reprezentowanego może polegać nie tylko na zawarciu umowy w jego imieniu, lecz na składaniu wszelkiego rodzaju oświadczeń jednostronnych” – R. Longchamps de Bérier, *Uzasadnienie projektu...*, s. 127. „Analogicznie jednak należy traktować przypadek, gdy przedstawiciel nie składa wprawdzie oświadczenia, lecz przyjmuje do wiadomości oświadczenie osoby trzeciej w imieniu reprezentowanego, albo przyjmuje oświadczenie dla reprezentowanego, albo gdy jest tylko adresatem oświadczenia osoby trzeciej. Wynika to zresztą z art. 204 *a contrario*” – *ibidem*, s. 127–128.

sunku prawnego (czynność prawna) wywołuje nie tylko skutki w niej wyrażone, lecz także takie, które wynikają z ustawy lub zwyczaju⁸³. Obecnie art. 95 k.c. również ogranicza przedstawicielstwo do czynności prawnych⁸⁴. Dotyczy to czynności prawnych zarówno jedno-, jak i dwustronnych (umów)⁸⁵. Dopuszcza się też złożenie przez przedstawiciela oświadczenia woli, które nie musi wiązać się z czynnością prawną⁸⁶.

Jak wcześniej wskazano, aby wywołać skutek w postaci powstania, ustania bądź zmiany stanu prawnego, konieczne jest nie tylko złożenie oświadczenia woli, ale często również podjęcie różnego rodzaju działań. Są one, wraz z oświadczeniem woli, elementami czynności prawnej⁸⁷. Czynność prawna jest natomiast zdarzeniem prawnym, które samo lub w powiązaniu z innymi zdarzeniami zmierza do ustanowienia, zmiany lub zniesienia stosunku prawnego, czyli do wywołania skutków prawnych wskazanych przez ustawę⁸⁸. Określa się ją jako oświadczenie (pre-

⁸³ W art. 43 p.o.p.c. wskazano, że z zastrzeżeniem wyjątków w ustawie przewidzianych, wola osoby, która dokonuje czynności prawnej, może być wyrażona przez jakiekolwiek zachowanie się tej osoby, ujawniające jej wolę w sposób dostateczny (oświadczenie woli).

⁸⁴ W projekcie Kodeksu cywilnego przygotowanym przez Komisję Kodyfikacyjną Prawa Cywilnego działającą przy Ministrze Sprawiedliwości, w art. 141 wskazano, że czynność prawna lub inna czynność, z której dokonaniem ustawa wiąże skutki prawne, może być dokonana przez przedstawiciela, chyba że ustawa stanowi inaczej albo co innego wynika z właściwości czynności – A. Flisek, *Księga pierwsza Kodeksu cywilnego: projekt z uzasadnieniem*, Warszawa 2009, s. 146. „Wydaje się, że przesądzenie dopuszczalności stosowania przepisów o przedstawicielstwie do innych działań zgodnych z prawem niż czynności prawne, wymaga interwencji legislacyjnej. Obecnie kwestia ta jest rozstrzygana w sferze interpretacji przepisu”. W uzasadnieniu projektu wskazano też, że podstawowa zmiana polega na wyraźnym dopuszczeniu umocowania do podjęcia innych działań, niż dokonanie czynności prawnej.

⁸⁵ K. Piasecki [w:] *Kodeks cywilny...*, s. 102.

⁸⁶ S. Grzybowski stwierdza, że „z zastrzeżeniem wyjątków przewidzianych w ustawie albo wynikających z właściwości czynności prawnej, można również złożyć oświadczenie woli i dokonać czynności prawnej przez tzw. przedstawiciela” – S. Grzybowski, *System Prawa Cywilnego...*, t. I, 1974, s. 609. Skoro można przez przedstawiciela dokonać czynności prawnej, to tym bardziej można przez niego wyrazić zgodę na jej dokonanie, a więc złożyć oświadczenie woli nieczyniące składającego stronę czynności prawnej w ogóle – M. Smyk, *Pełnomocnictwo...*, s. 72–73.

⁸⁷ P. Sobolewski [w:] *Kodeks cywilny. Komentarz aktualizowany*, red. K. Osajda, Legalis 2021 art. 65¹.

⁸⁸ S. Szer, *Prawo cywilne. Część ogólna*, Warszawa 1950, s. 121–122.

jaw woli) jednej osoby lub zgodne oświadczenie kilku osób, zmierzające bezpośrednio samo lub łącznie z innymi dodatkowymi faktami przez ustawę przewidzianymi do wywołania takich skutków prawnych, jakie według ustawy są normalnym następstwem takich oświadczeń⁸⁹. Dojdzie ona do skutku tylko wtedy, gdy zrealizowane są wszystkie te elementy, które norma prawna dla niej przewiduje⁹⁰. W związku z definicją czynności prawnej przedstawiciel jest wyposażony w kompetencję do dokonywania działań prawnych, ale tylko takich, które są funkcjonalnie związane z czynnością prawną objętą umocowaniem, co jest niezbędne do jego realizacji⁹¹.

1.3.2. Oświadczenia inne niż oświadczenia woli

Zgodnie z klasyfikacją zdarzeń cywilnoprawnych działania, czyli zachowania człowieka będące wynikiem jego woli, dzielą się na czynności zmierzające do wywołania skutków prawnych oraz inne czyny⁹². Czynności zmierzające do wywołania skutków prawnych to czynności prawne, orzeczenia sądowe i akty administracyjne⁹³. W ramach innych czynów wyróżniamy z kolei czyny zgodne z prawem i czyny bezprawne⁹⁴. Czyny zgodne z prawem to przejawy woli podobne do oświadczeń woli, zawiadomienia i czynności faktyczne⁹⁵.

Dla oświadczeń podobnych do oświadczeń woli istotne znaczenie ma art. 65¹ k.c., który został dodany do Kodeksu cywilnego z dniem 8.09.2016 r.⁹⁶ Zgodnie z nim przepisy o oświadczeniach woli stosuje się

⁸⁹ F. Zoll, *Zobowiązania w zarysie*, Warszawa 1948, s. 18.

⁹⁰ A. Wolter, J. Ignatowicz, K. Stefaniuk, *Prawo cywilne. Zarys części ogólnej*, Warszawa 2018, s. 313.

⁹¹ Por. K. Topolewski, *Przedmiot zobowiązania...*, s. 38.

⁹² A. Wolter, J. Ignatowicz, K. Stefaniuk, *Prawo cywilne...*, 2001, s. 122–123. Por. również S. Grzybowski [w:] *System Prawa Cywilnego...*, t. I, 1985, s. 190–211.

⁹³ A. Wolter, J. Ignatowicz, K. Stefaniuk, *Prawo cywilne...*, 2001, s. 122–123.

⁹⁴ A. Wolter, J. Ignatowicz, K. Stefaniuk, *Prawo cywilne...*, 2001, s. 122–123.

⁹⁵ A. Wolter, J. Ignatowicz, K. Stefaniuk, *Prawo cywilne...*, 2001, s. 122–123.

⁹⁶ Ustawa z 10.07.2015 r. o zmianie ustawy – Kodeks cywilny, ustawy – Kodeks postępowania cywilnego oraz niektórych innych ustaw (Dz.U. poz. 1311 ze zm.).

odpowiednio do innych oświadczeń⁹⁷. Wprowadzając do Kodeksu cywilnego przepis dotyczący oświadczeń innych niż oświadczenia woli, nie zdefiniowano jednak tego pojęcia. Przyjmuje się, że wpływają one na powstanie, ustanie czy treść praw i obowiązków prywatnoprawnych⁹⁸ – mogą więc wywoływać skutki materialnoprawne⁹⁹. Nie są jednak oświadczeniami woli, ponieważ nie zmierzają do wywołania takich skutków.

Zalicza się do nich w szczególności tzw. oświadczenia wiedzy¹⁰⁰, które mają charakter wypowiedzi sprawozdawczych, informujących o istnieniu określonego stanu rzeczy¹⁰¹, dotyczą więc faktów już zaistniałych. Są one zdaniem w sensie logicznym, którym można przypisać jedynie prawdę lub fałsz¹⁰². W pewnych przypadkach oświadczenia te uzyskują status zdarzeń prawnych, jednakże nie z uwagi na wolę podmiotu je składającego, lecz z mocy prawa, w wyniku przypisania im określonych skutków prawnych¹⁰³.

Przykładami oświadczeń, które nie prowadzą do modyfikacji stosunku prawnego, są: pokwitowanie¹⁰⁴, świadectwo pracy, zaświadczenie¹⁰⁵, za-

⁹⁷ Przed wejściem w życie tego przepisu stosowano do tych oświadczeń, w drodze analogii, przepisy o oświadczeniach woli – Por. D. Szostek [w:] *Informatyzacja postępowania cywilnego. Komentarz*, red. J. Gołaczyński, D. Szostek, Warszawa 2016, s. 47.

⁹⁸ Wyrok SA w Warszawie z 31.12.2018 r., V ACa 1263/17, LEX nr 2613627.

⁹⁹ P. Machnikowski [w:] *Kodeks cywilny. Komentarz*, red. E. Gniewek, P. Machnikowski, Warszawa 2017, s. 159.

¹⁰⁰ P. Machnikowski [w:] *Kodeks cywilny...*, s. 159.

¹⁰¹ J. Grykiel [w:] J. Grykiel, M. Lemkowski, *Czynności prawne*, Warszawa 2010, s. 101–102.

¹⁰² Zob. wyrok SA w Warszawie z 2.06.2004 r., I ACa 1569/03, LEX nr 146652.

¹⁰³ J. Grykiel [w:] J. Grykiel, M. Lemkowski, *Czynności...*, s. 102.

¹⁰⁴ Wyrok SA w Warszawie z 31.12.2018 r., V ACa 1263/17, LEX nr 2613627. Sąd Apelacyjny w Katowicach w wyroku z 9.04.1996 r., I ACr 831/95, LEX nr 30186, stwierdził zaś, że sporządzenie protokołu przekazania lokalu, jako czynność faktyczna, a nie prawna, nie wymaga udziału osób uprawnionych do reprezentacji spółdzielni. Protokół, w zależności od zawartych w nim stwierdzeń, należy jednak uznać raczej za rodzaj pokwitowania będącego oświadczeniem wiedzy.

¹⁰⁵ Wyrok SA w Szczecinie z 26.06.2013 r., I ACa 228/13, LEX nr 1422449. Sąd Okręgowy w Warszawie w wyroku z 8.09.2016 r., III C 430/16, LEX nr 2117821, stwierdził, że „wystawienie przez bank bankowego tytułu egzekucyjnego nie stanowi czynności prawnej lecz czynność o charakterze faktycznym, której treść stanowi jedynie oświadczenie

warte w akcie notarialnym oświadczenie o dokonaniu zapłaty określonej kwoty¹⁰⁶ bądź o pochodzeniu środków z majątku odrębnego małżonka¹⁰⁷, uznanie niewłaściwe¹⁰⁸, zgoda na ingerencję w sferę dóbr osobistych¹⁰⁹.

Podobny charakter mają też zawiadomienia (np. o wadzie rzeczy – art. 563 k.c. czy przelewie wierzytelności – art. 512 k.c.)¹¹⁰, jak również wezwanie dłużnika do spełnienia świadczenia (art. 455 k.c.)¹¹¹. W ramach prawa handlowego istotne znaczenie ma zawiadomienie o zwołaniu zgromadzenia wspólników (walnego zgromadzenia) lub posiedzeniu zarządu bądź rady nadzorczej, które również nie jest oświadczeniem woli¹¹².

Stosunek prawny, z którym wiąże się umocowanie, powinien obejmować uregulowanie wszelkich elementów czynności prawnej dokonywanej przez przedstawiciela¹¹³. Wobec tego, w przypadku gdy do dokonania czynności prawnej niezbędne jest złożenie oświadczenia innego niż oświadczenie woli, ze stosunku prawnego obejmującego umocowanie do

wiedzy banku o źródle i wysokości zadłużenia kredytowego. Wystawienie dokumentu w postaci bankowego tytułu egzekucyjnego nie stanowi faktu prawotwórczego – nie prowadzi bowiem do powstania, zmiany albo ustania stosunku prawnego lub prawa podmiotowego. Bankowy tytuł egzekucyjny nie stwarza nowego stosunku prawnego między bankiem (wierzycielem) a kredytobiorcą (dłużnikiem), nie stanowi również dla kredytodawcy źródła nowych uprawnień”.

¹⁰⁶ Wyrok SA w Krakowie z 21.10.2015 r., I ACa 949/15, LEX nr 1957378.

¹⁰⁷ Wyrok SA w Gdańsku z 28.10.2014 r., I ACa 400/14, LEX nr 1649215.

¹⁰⁸ Wyrok SA w Szczecinie z 19.09.2018 r., I ACa 189/18, LEX nr LEX nr 2668108.

¹⁰⁹ M. Wyrwiński, *Autorskie...*, s. 181–182.

¹¹⁰ Wyrok SN z 27.01.2000 r., II CKN 702/98, LEX nr 40485; wyrok SN z 10.10.2002 r., V CKN 1796/00, LEX nr 74361. Zawiadomienie o przelewie wierzytelności skutkuje nabyciem legitymacji formalnej przez cesjonariusza.

¹¹¹ K. Kopaczynska-Pieczniak [w:] *Kodeks cywilny...*, t. I, s. 598.

¹¹² A. Kidyba, *Kodeks spółek handlowych. Komentarz*, t. I, Warszawa 2017, s. 1128 oraz wyrok SN z 26.06.2003 r., V CKN 419/01, LEX nr 355365. Por. co do zawiadomienia o podjęciu i treści uchwał art. 25 ust. 1a ustawy z 24.06.1994 r. o własności lokali (Dz.U. z 2021 r. poz. 1048) – wyrok SA w Warszawie z 30.06.2016 r., VI ACa 1167/15, LEX nr 2138250.

¹¹³ Por. I. Rozenblüth [w:] J. Korzonek, I. Rozenblüth, *Kodeks zobowiązań. Komentarz*, t. I, Kraków 1936, s. 230; Na gruncie Kodeksu zobowiązań wskazywano, że: „Zastosowanie przepisów o przedstawicielstwie do zawiadomień, upomnień, wypowiedzenia, oferty, nie powinno ulegać trudnościom” – E. Till, *Polskie prawo zobowiązań...*, s. 86.

jej dokonania wynika wówczas umocowanie do złożenia oświadczenia innego niż oświadczenie woli¹¹⁴.

1.3.3. Czynności faktyczne

Tak jak oświadczenia, które nie są oświadczeniami woli, tak również czynności faktyczne nie mają na celu powstania, zmiany lub ustania prawa lub stosunku prawnego¹¹⁵. Wola osoby dokonującej czynności faktycznej nie ma znaczenia dla skutków, jakie ta czynność wywoła – występują one niezależnie od niej¹¹⁶. Ma ona wpływ jedynie na to, czy taka czynność zostanie dokonana, a nie na to, czy wynikną z niej skutki prawne¹¹⁷. Dlatego dokonanie czynności faktycznej nie wiąże się ze zdolnością do czynności prawnych¹¹⁸.

Wzniesienie budynku w okolicznościach wskazanych w art. 231 k.c. powoduje powstanie roszczenia o przeniesienie własności zajętej działki, co jest niezależne od woli osoby, która ten budynek wzniosła. Okolicz-

¹¹⁴ P. Sobolewski [w:] *Kodeks cywilny. Komentarz aktualizowany...*, art. 65¹. W wyroku z 16.02.2017 r., I CSK 106/16, LEX nr 2276659, Sąd Najwyższy stwierdził jednak, że „przedmiotem pełnomocnictwa może być tylko i wyłącznie dokonanie przez pełnomocnika czynności prawnych, których niezbędnym elementem jest oświadczenie woli. Samo sprostowanie prasowe nie ma przymiotu oświadczenia woli, bowiem przedstawia stan wiedzy osoby zainteresowanej”. Por. również wyrok SA w Warszawie z 11.04.2018 r., VI ACa 138/18, LEX nr 2555950. W związku z wejściem w życie art. 65¹ k.c. Sąd Najwyższy w wyroku z 4.10.2019 r., I CSK 416/18, LEX nr 40487, odstąpił jednak od tego poglądu. Por. również M. Zelek, *Glosa krytyczna do wyroku SN z 16.02.2017 r., I CSK 106/16*, „Forum Prawnicze” 2018/2, s. 96–106. Sąd Okręgowy w Poznaniu w wyroku z 13.11.2017 r., XII C 2058/16, LEX nr 2397551, wskazał, że „umocowanie przedstawiciela musi dotyczyć czynności prawnych lub czynów zgodnych z prawem, elementem których jest przejaw woli”.

¹¹⁵ Por. postanowienie NSA z 30.08.2011 r., II GSK 1561/11, LEX 1068823, w którym sąd stwierdził, że wpisanie podmiotu na listę ostrzeżeń publicznych przez Komisję Nadzoru Finansowego jest jedynie czynnością faktyczną, która nie wywołuje bezpośrednich ani pośrednich skutków prawnych.

¹¹⁶ Por. wyrok SN z 11.01.2006 r., II CSK 62/05, LEX 191128, w którym sąd stwierdził, że nielegalne wprowadzenie pojazdu na polski obszar celny przez pełnomocnika jest równoznaczne z takim wprowadzeniem pojazdu przez właściciela.

¹¹⁷ K.A. Dadańska, *Działanie osoby prawnej*, Warszawa 2006, s. 136.

¹¹⁸ B. Lewaszewicz-Petrykowska, *Problem wad...*, s. 24.

ności dokonania tej czynności mogą mieć natomiast znaczenie w kontekście sposobu wykonywania prawa podmiotowego (por. art. 5 k.c.). Podobnie, spełnienie świadczenia za dłużnika wywołuje skutek w postaci wstąpienia w sytuację prawną wierzyciela na mocy art. 518 k.c., bez względu na wolę osoby, która to świadczenie spełnia¹¹⁹. Czynnościami faktycznymi są też: grożenie komuś, podstępne przedstawienie fałszywych dokumentów¹²⁰, naruszenie dóbr osobistych, stworzenie utworu czy wykonanie dzieła.

Zgodnie z art. 60 k.c., z zastrzeżeniem wyjątków w ustawie przewidzianych, wola osoby dokonującej czynności prawnej może być wyrażona przez każde zachowanie się tej osoby, które ujawnia jej wolę w sposób dostateczny, w tym również przez ujawnienie tej woli w postaci elektronicznej (oświadczenie woli). Czynności faktyczne mogą więc służyć wyrażeniu woli. Mają też wpływ na ocenę złożenia oświadczenia woli w sposób dorozumiany¹²¹. Samo oddanie kluczy do lokalu jest czynnością faktyczną, która nie wywołuje skutków prawnych w postaci rozwiązania umowy najmu. W określonej sytuacji może być jednak uznane jako oświadczenie o jej wypowiedzeniu¹²².

Następstwem czynności faktycznych może być powstanie szkody, np. wskutek zniszczenia mienia. Chociaż czynność ta nie ma na celu powstania roszczenia o jej naprawienie, wywołuje taki skutek na mocy art. 415 k.c., który stanowi, że kto z winy swej wyrządził drugiemu szkodę, obowiązany jest do jej naprawienia. Nie można dokonać przez zastępcę czynu niedozwolonego, choć w zależności od okoliczności jego popełnienie może wywołać skutki prawne w sferze prawnej zastępowanego. Przypisanie skutków czynu niedozwolonego dokonanego przez zastępcę przewidują art. 429 i 430 k.c. przy uwzględnieniu, że zastępca działa w granicach upoważnienia, na mocy którego powierzono mu dokonanie danej czynności¹²³.

¹¹⁹ Wyrok SA w Łodzi z 31.01.2017 r., I ACa 826/16, LEX nr 2250118.

¹²⁰ B. Lewaszkiewicz-Petrykowska, *Problem wad...*, s. 24.

¹²¹ Por. wyrok SA w Krakowie z 14.04.2015 r., I ACa 121/15, LEX nr 1711458.

¹²² Por. wyrok SN z 10.02.2017 r., V CNP 32/16, LEX nr 2237426.

¹²³ Por. wyrok SN z 21.12.1971 r., III CRN 402/71, OSNC 1972/6, poz. 115.

1.4. Upoważnienie

W praktyce obrotu powszechne jest udzielanie pełnomocnictw do dokonywania rozmaitych czynności faktycznych¹²⁴, np. do udziału w negocjacjach czy w zgromadzeniu wspólników. Przedstawicielstwo nie odnosi się jednak do dokonywania czynności faktycznych, lecz prawnych¹²⁵, co prowadzi do wniosku, że przy czynnościach faktycznych nie ma przedstawicielstwa¹²⁶. Jednakże „choć wykonujący czynności faktyczne za kogoś innego nie jest przedstawicielem innej osoby, to jednak jego czyny traktowane są często tak, jak gdyby dokonał ich osobiście zastępowany”¹²⁷. Stąd niektórzy autorzy uznają¹²⁸, że przedstawicielstwem – choć tylko wynikającym z ustawy (ustawowym), a nie pełnomocnictwem¹²⁹ – należy objąć nie tylko czynności prawne, ale także niektóre inne działania, w tym faktyczne, które pozostają w związku z czynnościami prawnymi podejmowanymi przez przedstawiciela ustawowego w imieniu reprezentowanego¹³⁰.

Należy jednak odróżnić przedstawicielstwo i związane z nim umocowanie do dokonywania czynności prawnych od zastępstwa w dokonywaniu czynności faktycznych¹³¹. Jak stwierdził Sąd Najwyższy, „umocowanie do dokonania czynności nie mającej charakteru czynności prawnej

¹²⁴ J. Grykiel [w:] *Kodeks cywilny. Komentarz*, t. I, red. M. Gutowski, Warszawa 2016, s. 448.

¹²⁵ K. Kopaczńska-Pieczniak [w:] *Kodeks cywilny...*, t. I, s. 598.

¹²⁶ J. Fabian, *Pełnomocnictwo...*, s. 77.

¹²⁷ J. Fabian, *Pełnomocnictwo...*, s. 77.

¹²⁸ W. Szydło, *Przedstawicielstwo...*, s. 101.

¹²⁹ Zakres przedstawicielstwa wynikającego z ustawy bardzo często obejmuje także upoważnienie do dokonywania działań, które mają na celu realizację jego celu. Inaczej jest w przypadku pełnomocnictwa, jako że reprezentowany może samodzielnie udzielić dodatkowo upoważnienia do dokonania tych czynności albo dokonać ich we własnym zakresie. Słusznie przyjmuje się, że w przypadku pełnomocnictwa upoważnienie wynika ze stosunku podstawowego – W. Szydło, *Przedstawicielstwo...*, s. 101.

¹³⁰ W. Szydło, *Przedstawicielstwo...*, s. 101.

¹³¹ M. Pazdan [w:] *System Prawa Prywatnego...*, t. 2, s. 480–481; M. Smyk, *Pełnomocnictwo...*, s. 104; P. Widerski, *Pełnomocnictwo w prawie polskim*, Warszawa 2018, s. 29–30; A. Jedliński, M. Jedlińska, *Pojęcie zastępstwa...*, s. 46–48, A. Sylwestrzak [w:] *Pełnomocnictwo...*, s. 15; P. Wierchuła, *Przedstawicielstwo ustawowe...*, s. 12.

zwykle określa się terminem upoważnienia¹³², w przeciwieństwie do umocowania, które wiąże się z dokonywaniem czynności prawnych¹³³. Oba terminy odnoszą się do innych sytuacji prawnych i w związku z tym nie powinny być używane zamiennie¹³⁴. Upoważnienie nie jest równoznaczne z umocowaniem do dokonania czynności prawnych, choć może być z nim powiązane¹³⁵. Wiąże się z zastępstwem faktycznym, a nie prawnym.

Upoważnienie powoduje, że czynności faktyczne wykonywane przez jeden podmiot wywołują skutki w sferze prawnej innego. Jeżeli usługobiorca zawarł umowę o świadczenie usług (art. 750 k.c.) w celu powierzenia osobie trzeciej wykonania własnego zobowiązania (np. przeprowadzenie szkolenia, które sam organizuje), ponosi odpowiedzialność za ich niewykonanie lub nienależyte wykonanie wobec swoich wierzycieli (por. art. 474 k.c.). Skutek ten wynika z upoważnienia do wykonywania czynności faktycznych, którego usługobiorca udzielił usługodawcy.

¹³² Wyrok SN z 17.11.2010 r., I CSK 75/10, LEX nr 818553; wyrok SN z 27.01.2000 r., II CKN 702/98, LEX nr 40485 oraz W. Szydło, *Przedstawicielstwo...*, s. 103.

¹³³ Por. A. Kędzierska-Cieślakowa, *Komis...*, s. 41. Od przedstawicielstwa w sferze czynności prawnych wiążącego się z umocowaniem należy więc odróżnić upoważnienie do dokonywania czynności faktycznych, np. odbioru towaru, badania technicznego towaru, przeniesienia posiadania itp. – wyrok SN z 3.10.1991 r., I CR 866/90, LEX 5682; wyrok SN z 8.05.2003 r., II CKN 46/01, LEX 121714; wyrok WSA w Warszawie z 24.09.2012 r., III SA/Wa 3313/11, LEX nr 1252551; wyrok SN z 11.01.2006 r., II CSK 62/05, LEX 191128; wyrok SN z 11.04.2013 r., II CSK 540/12, LEX nr 1341665; wyrok SN z 14.02.2019 r., IV CSK 8/18, LEX nr 2620229. Pojęcie upoważnienia do czynności faktycznych pojawia się w kontekście odbioru korespondencji. W wyroku z 9.12.2000 r. Naczelny Sąd Administracyjny stwierdził, że pojęcie osoby „upoważnionej do odbioru pism” jest pojęciem szerszym niż pojęcie pełnomocnika czy reprezentacji – wyrok NSA w Warszawie z 9.06.2000 r., V SA 1953/99, LEX nr 54228. W postanowieniu NSA w Warszawie z 5.10.2012 r., II OZ 857/12, LEX nr 1270303, wyrażono pogląd, że przez osobę „uprawnioną”, należy rozumieć każdą osobę, która ze względu na wykonywaną funkcję została regulaminowo czy tylko zwyczajowo uprawniona przez osobę fizyczną prowadzącą działalność gospodarczą do odbierania korespondencji przychodzącej do siedziby firmy przez tę osobę prowadzonej. Por. też wyroki NSA: z 6.05.2010 r., II GSK 594/09, LEX nr 603724 i z 4.11.2010 r., I OSK 910/10, LEX nr 745369.

¹³⁴ E. Płonka, *Mechanizm łączenia...*, s. 54.

¹³⁵ Wyrok SN z 3.10.1991 r., I CR 866/90, LEX 5682.